

dorlásuk idején «magyarokként» szerepeltek, nem származhattak Baskíriából, mert ez esetben baskiroknak hívták volna őket. Ott, ahonnan kirajzottak, a magyar név használata később is kimutatható. Ez az ország azonban a Kaszpi tenger nyugati partvidékén feküdt.

Ibn H̄auqal a tanunk arra, hogy a magyarok többsége nyugatnak vette útját s csak egy töredék maradt vissza az óhazában. Ilyen magyar töredékből lett a baskir is. A népi arányra jellemző, hogy amikor a magyarok háborúban húszezer lovas tudtak kiállítani, a baskirok hadi állománya nem tett ki többet kétezernél. Ez a kétezer lovas a mondában is szerepel, amelyet Gardízi jegyzett fel. Annak a kazár fejedelmi személynek lovas kísérete állt kétezerből, aki a kazárok és a kimäkek közt — nyilván a kazár határvédelem céljából — országot alapított. Minthogy a baskir népnevet, a *Başd̄irt* viselte, a baskir nép mondai őseit kell látnunk benne. Ha azonban a mondabeli ős a kazár fejedelmi házhoz tartozott, a baskir népket a kazár védelmi szervezetből kellett kiválnia. Baskíria eredeti fekvését eszerint a kazárok és a kimäkek érintkezési vonalán, az Ural-hegység délre néző lejtőin kell keresnünk. Sallám tolmács 842/44-ben valóban azután ért Baskíriába hogy elhagyta a kazár tarkan- király székhelyét. Másrészt felfedező útjának időpontja egyúttal meghatározza a magyar-baskir elválás korát is. Ez tehát 840-nél előbb történt. Baskíria határai idővel egyre tágultak észak felé az Uralban, míg a Kama folyót is elértek. Ezzel azonban mind több török elem — főleg a nyugatszibériai kimäkekből — nyomult a baskirok népi kötelékébe, úgyhogy a XI. században Käsghari szerint a többség már a kimäkek nyelvén törökül beszélt. De egy-két törzs- és nemzetségnév máig emlékeztet a hajdani magyar-baskir közösségre.

HARMATTA JÁNOS

A KÖZEPLATIN LEXIKOLÓGIAI KOLLOKVÍUM ELÉ

Ha az Union Académique Internationale szótár-programjának az az állítása, amely szerint «Le dictionnaire est l'instrument le plus pur de l'interpénétration des cultures», helytálló — és bizonyára az, akkor ez a megállapítás még inkább érvényes a szótárban feldolgozott nyelvre és teljes mértékben vonatkozik a történeti múlt nyelveire is. Éppen ez a tény világítja meg a középkori latin jelentőségét, amely mint Európa *lingua franca*-ja századokon keresztül valóban a kultúrák egymásra hatásának legjelentősebb eszköze volt. A különbség csak az, hogy a középkori latinság szótára ma már nem a kultúrák egymásra hatásának előmozdítója, hanem nagyfontosságú tudományos kutatásegyesítője éppen a középkori kultúrák egymásra hatásának történeti vizsgálatában. Ennek jelentőségét legjobban az mutatja, hogy az európai kultúrák közös vonásai a középkori latin nyelvi közegeken keresztül formálódtak.

Ezért a középkor történetének és kultúrájának kutatása szempontjából rendkívül nagy jelentősége van az Union Académique Internationale nemzetközi vállalkozásának a *Novum Glossarium Mediae Latinitatis* létrehozására. Ez a nemzetközi vállalkozás adott ösztönzést arra is, hogy az egyes európai országok saját középkori latinságuk szótári feldolgozását megkezdjék. A középkori latin szókészletnek ezek az európai országok történeti keretei között történő feldolgozásai új lehetőségeket fognak nyitni középkori kultúrájuk fejlődésének és kapcsolatainak tanulmányozására.

A középkori latin a nyelvtudomány szemszögéből nézve különleges jelenség: egy holt nyelv, amely minden országban egy vagy több, kezdetben nem-írott nyelv mellett játszott a kulturális és tudományos élet, a közigazgatás és a vallás nyelvének szerepét, mindenütt elősegítette a nemzeti írott nyelv és a nemzeti irodalom kialakulását, majd hosszabb ideig párhuzamosan élt azzal, míg jelentőségében egyre csökkenve végül is valóban holt nyelvvé vált. Több, a Római Birodalom területén alakult országban a középkori latin a későrómai irodalom és közigazgatás nyelvének közvetlen folytatása volt, amely mellett párhuzamosan a vulgáris latinból újlatin nyelvek jöttek létre. A beszélt újlatin nyelvek és az írott és beszélt középkori latin között a kölcsönhatás állandó volt s folytatódott azután is, amikor az újlatin nyelvek is írott, majd irodalmi nyelvekké váltak. Így a középkori latin fejlődését lényegében két tényező határozta meg. Az egyik az ókori latinnal való kapcsolata volt, amelynek irodalmi emlékei, stílusa, szókészlete, nyelvhasználati módja mindig mértékadó maradt bizonyos mértékben számára. A másik az újlatin nyelveknek ezzel sokszor ellentétes irányú hatása volt. E két egymással ellentétes irányban, de dialektikus egységben ható tényező tette alkalmassá a középkori latint részint nemzeti, részint nemzetközi funkcióinak ellátására.

A két tényező közül a beszélt helyi (újlatin) nyelveknek és a középkori latinnak egymáshoz való viszonya döntő fontosságú volt azoknak a különbségeknek a kialakulása szempontjából, amelyek a szókészlet összetétele, a szavak jelentésfejlődése és a terminológiai szócsoportok tekintetében a késői latin és a középkori latin között megfigyelhetők. Még bonyolultabb volt a középkori latin helyzete nyelvészeti szempontból azokban az országokban, amelyekben a nem-írott élő nyelv a latintól teljesen eltérő indoeurópai vagy — mint Magyarországon — egyenesen nem-indoeurópai nyelv volt. A nyelvi szubsztrátum szerepe ezekben az országokban ennek megfelelően sok tekintetben más volt. Ezenkívül minthogy a középlelatin közigazgatási és irodalmi nyelvet rendszerint más országokból vették át, azok élő nyelveinek szubsztrátum hatásai is érvényesülhettek. A szubsztrátum hatásának problémája tehát a középlelatin lexikológia egyik alapkérdése s ezen belül különösen fontosak a terminológiai szócsoportok és a szavak jelentéstani egységének problémái, mint amelyekben a helyi sajátosságok leginkább tükröződhetnek. E problémák felismerése ösztönözte a középlelatin lexikológiával foglalkozó kollokvium megrendezésére s azon a következő témakörök kijelölésére :

1. Le latin médiéval et les substrats linguistiques.
2. Groupes de mots terminologiques dans le lexique du latin médiéval.
3. Le mot comme unité sémantique dans le lexique du latin médiéval.

A kollokviumon elhangzó viták és előadások a középkori latin szókészlet fentebb érintett történeti szerepének megismerését bizonyára több ponton elő fogják segíteni.